

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 341.3
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.34.01>

КУШНІР В. В.
здобувач вищої освіти
Міжнародного гуманітарного університету
ORCID: 0009-0004-9328-8142

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФАКТОР ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті її автором проведений аналіз особливостей практики Європейського суду з прав людини у вимірі формування європейських правових стандартів поведінки з поширенням інформації як вагомому фактору інформаційної війни, для цього проведено аналіз узагальненої практики Суду стосовно поведінки з інформацією, межі правомірного впливу поширюваної інформації на приватні інтереси людини та правомірну діяльність держави, зокрема у вимірах медіа, зібрань, правоохоронної діяльності та протидії дискримінації.

У статті автором підкреслене, що станом на сьогодні аспекти протидії пропаганді та дезінформації у її різних формах та проявах та форми управлінського й процесуального реагування на такі явища набули для вітчизняної правничої доктрини максимально вагомому значення гострим під час російської агресії, що тепер триває у форматі повномасштабного вторгнення, замаху на анексію українських територій та системної геноцидальної політики окупантів, яка супроводжується максимальним поширенням дезінформації та мови ненависті.

Автор пропонує обґрунтований висновок про тривалий та системний підхід Європейського суду з прав людини до аспектів поширення недобросовісної інформації у контексті змісту та меж дотримання прав на приватне життя, свободу слова, зібрань та інших фундаментальних прав та свобод.

Констатується, що вимір інформаційної війни у практиці Європейського суду з прав людини відображений у конструюванні цим органом системи стандартів правомірного впливу на права людини у контексті потреб демократичного суспільства та правової держави, при тому що прецедентна практика Суду не є зафіксованим набором догм, але постійно еволюціонує та демонструє потребу реагування на виклики інформаційної війни із застосуванням самого духу сучасного права та із врахуванням викликів сучасності.

Автором доведено, що наявні підходи Європейського суду з прав людини до оцінки феномену інформаційної війни, мови ненависті та дезінформації постійно розширюються

та охоплюють все нові виклики та явища, які виникають у сучасних суспільних відносинах, або ж генеруються учасниками інформаційної війни. При цьому імплементація зазначених стандартів в Україні має враховувати ситуацію воєнного стану, відповідної дерогації нашої держави від конвенційних приписів та має водночас носити системний та комплексний характер.

Ключові слова: дезінформація, дискримінація, інформаційна війна, мова ненависті, приватність пропаганда, свобода слова.

Обґрунтування актуальності. Станом на сьогодні аспекти протидії пропаганді та дезінформації у її різних формах та проявах та форми управлінського й процесуального реагування на такі явища набули для вітчизняної правничої доктрини максимально вагомого значення гострим під час російської агресії, що тепер триває у форматі повномасштабного вторгнення, замаху на анексію українських територій та системної геноцидальної політики окупантів, яка супроводжується максимальним поширенням дезінформації та мови ненависті.

Україна є членом Ради Європи та безперечно вагомою є підтримка цієї організації та її інституцій, зокрема Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у вимірі протидії російській агресії та сприяння євроінтеграції нашої держави. Серед іншого у ЄСПЛ перебувають на розгляді тисячі справ, пов'язані з порушенням прав людини в Україні агресором, зокрема на окупованих територіях, та Суд вже схвалив низку рішень за міждержавними заявами України, пов'язаними із російською агресією. А тому не можна ігнорувати й практику ЄСПЛ, яка склалася саме у вимірі інформаційної війни.

Таким чином дослідження практики ЄСПЛ у контексті інформаційної війни, на вбачається максимально актуальним питанням для вітчизняної правової доктрини. Аналіз рішень ЄСПЛ у вимірі протидії російської агресії можна відстежити у роботах Анцупової Т.О., Бабіна Б.В., Баймуратова М.О., Громовенка К.В., Кормича Б.А., Тицької Я.О., водночас комплексного висвітлення цих питань саме у вимірі відображення протидії дезінформації, мові ненависті, підтримки російської агресії сучасні монографічні роботи українських авторів поки не пропонують.

Тому **метою** цієї статті слід вважати аналіз особливостей практики ЄСПЛ у вимірі формування європейських правових стандартів поведінки з поширенням інформації як вагомого фактору інформаційної війни, для цього слід вирішити такі наукові **завдання**, як аналіз узагальненої практики Суду стосовно поведінки з інформацією, межі правомірного впливу поширюваної інформації на приватні інтереси людини та правомірну діяльність держави, зокрема у вимірах медіа, зібрань, правоохоронної діяльності та протидії дискримінації.

Методологічно стаття виконана з використанням комплексу сучасних та традиційних методів та підходів юридичної науки, зокрема із застосуванням онтології та герменевтики, які традиційно використовуються для аналізу практики ЄСПЛ, так саме як й з застосуванням порівняльних, програмних, прогностичних, аналітичних та системних методів, які

використовувалися для висвітлення складових формування та розвитку практики Суду у вимірі поточних викликів інформаційної війни.

Під час дослідження були узагальнені рішення ЄСПЛ у їх автентичному англomовному вигляді на платформі Суду HUDOC, а також використані офіційні посібники ЄСПЛ для юристів-практиків щодо викладання базових рішень Суду за конкретними статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї (далі – Конвенція).

Виклад основного матеріалу. Вагома увага ЄСПЛ до викликів інформаційної війни простежується за низкою напрямів, зокрема у контексті протидії дискримінації. У цьому контексті ЄСПЛ розглядає расову дискримінацію як расове насильство та включає у склад цього явища й поширення відповідної інформації. Як констатує ЄСПЛ у низці рішень, зокрема «Начова та інші проти Болгарії» 2005 року, «Стоїца проти Румунії» 2008 року, «Сейдич і Фінци проти Боснії і Герцеговини» 2009 року, «Соаре та інші проти Румунії» 2011 року та інші, ганебність расової дискримінації та небезпечність її наслідків зумовлюють потребу у особливій увазі та системній реакції на прояви такої дискримінації з боку структур державної влади, зокрема й у вимірі протидії поширенню відповідної расистської пропаганди [1].

Водночас у наведених та в інших рішеннях, таких як «Д.Г. та інші проти Чеської Республіки» 2007 року, ЄСПЛ підкреслює потребу боротьби з расизмом через укріплення державою «демократичного бачення суспільства, у якому різноманіття сприймається не як загроза, а як джерело збагачення», «побудованому на принципах плюралізму та поваги до різних культур».

ЄСПЛ вимагає у наведених рішеннях та у справі «Абду проти Болгарії» 2014 року, проводити «проводити офіційне розслідування з рішучістю та неупередженістю» та покладає на владні органи окремий обов'язок «вжити всіх розумних заходів для встановлення існування расистських мотивів, а також визначити, чи відіграли роль у подіях почуття ненависті або упередження» та констатує «необхідність постійно підтверджувати суспільне засудження расизму та етнічної ненависті» та водночас підтримувати впевненість вразливих міноритарних груп у спроможності публічної влади захищати меншини від будь-якої загрози насильства на ґрунті расової упередженості, ненависті та пропаганди [1].

При цьому таке розслідування, як вказує ЄСПЛ у рішеннях в справах «Менсон та інші проти Сполученого Королівства» 2003 року та «Шкорянець проти Хорватії» 2017 року, не має обмежуватися власне фабулою кримінального провадження та носити ширші правомірні форми, аніж ординарне процесуальне реагування [1], цей підхід безперечно вбачається актуальним й для аспектів реагування на поширення расистських заяв у форматі пропаганди чи дезінформації.

Водночас ЄСПЛ у низці рішень у справах, таких як «Ідентоба та інша проти Грузії» 2015 року «М.К. та А.К. проти Румунії» 2016 року,

«Агдгомелашвілі та Джапарідзе проти Грузії» 2020 року, «Гендердок-М та М.Д. проти Республіки Молдова» 2021 року, «Група підтримки жіночих ініціатив та інші проти Грузії» 2021 року, вказував що обов'язок органів влади з'ясовувати дискримінаційний мотив протиправних дій не є абсолютним, але державні структури «повинні зробити все, що є розумним за даних обставин, для збору та збереження доказів, вивчення всіх практичних засобів встановлення істини та винесення повністю обґрунтованих, неупереджених та об'єктивних рішень, не оминаючи увагою підозрілі факти, які можуть свідчити про насильство, спричинене, наприклад, дискримінацією» [4].

У цьому вимірі характерним є приклад справи «Картер проти України» 2024 року, за якою ЄСПЛ у рішенні визнав, що органи Національної поліції не реагували на очевидні дискримінаційні мотиви протиправних дій проти заявника, й що це не тільки «підірвало перспективи належного розслідування ймовірного злочину, вчиненого на ґрунті ненависті», але й сформувало «байдужість, еквівалентну офіційній згоді та навіть потуранню злочинам на ґрунті ненависті» [8].

У рішеннях в справах «Сабаліч проти Хорватії» 2021 року та «Оганезова проти Вірменії» 2022 року ЄСПЛ констатував, що розслідування протиправних дій за підозрою у їх дискримінаційній природі має бути неупередженим та ретельним, серед іншого «зважаючи на необхідність постійно підтверджувати засудження суспільством таких дій». Визнаючи відсутність абсолютного зобов'язання держав щодо наявності у кожній такій справі саме обвинувального вироку, зокрема зважаючи на потребу доведеності провини та змагальності процесу, ЄСПЛ при цьому все одно вимагає, щоб національні суди не демонстрували інертність, волокиту та формалізм саме для сприяння уникнення відповідальності та щоб за умов встановлення вини покарання не носило явно формальний характер [4]; [5]. Все це має неабияке значення й для справ щодо поширення мови ненависті або дезінформації дискримінаційного характеру: прикладом суди не мають обмежуватися констатацією формальних аспектів порушення та повинні враховувати дискримінаційний зміст чи підґрунтя поширеної засудженим інформації під час призначення покарання.

Водночас ЄСПЛ встановлює й істотні вимоги до правоохоронних органів, які виявляють та розслідують злочини, пов'язані із поширенням інформації. Прикладом у рішеннях в справах «Біг Брозер Уотч проти Сполученого Королівства» 2021 року, «Екімджієв та інші проти Болгарії» 2022 року, «Центр за правосуддя проти Швеції» 2022 року, ЄСПЛ вимагав особливої ретельності під час проведення правоохоронцями «необхідних запобіжних заходів в рамках режимів масового перехоплення повідомлень» або ж «сигнальної розвідки», які проводяться насамперед для протидії ворожим пропагандистським операціям та іншим формам інформаційного впливу, з боку «іноземної розвідки та нових загроз від як відомих, так і невідомих осіб» [5].

ЄСПЛ у цьому вимірі вимагав від держав, які проводять масові перехоплення повідомлень чіткого законодавчого визначення «категорія осіб, які можуть бути піддані перехопленню їхніх комунікацій, а також природи протиправних дій, які можуть стати підставою для наказу про перехоплення» та наголосив у контексті такого масового перехоплення на «важливості нагляду та перевірки, яка посилюється через вроджений ризик зловживання та законну необхідність у таємності» [5]. Водночас ЄСПЛ, як це випливає з системи його наведених рішень, не вбачав порушення конвенційних прав у самій по собі процедурі масових перехоплень, за умов що воно здійснюється в рамках протидії істотно суспільно небезпечним та водночас визначеним та детермінованим явищам та процесам, але не у вимірі невизначеності підстав, загальної але не встановленої «ймовірності» чи «потребами у профілактиці».

Так саме ЄСПЛ, констатуючи правомірність збору та зберігання правоохоронними та контррозвідувальними органами держави великих обсягів інформації, без чого не вбачається можливим й проведення заходів протидії пропаганді, мові ненависті та інформаційним впливам, у низці рішень вказував на потребу дотримання принципу пропорційності, а також потреби у «низці гарантій проти свавілля і зловживань», які мають існувати для запобігання несанкціонованого витоку накопиченої інформації, або ж для уникнення зайвих обмежень прав людини чи соціального інтересу під час її масштабного оприлюднення владою, зокрема з процесуальною чи профілактичною метою [5].

Таку позицію, серед іншого, ЄСПЛ зайняв у справах «М.К. проти Франції» 2013 року, «Соро проти Естонії» 2015 року, «Анчев проти Болгарії» 2017 року, «Айкагуер проти Франції» 2017 року, «Медієнгруппе Остеррайх ГмбХ проти Австрії» 2022 року, серед іншого у вимірі поширень викривальної інформації про комуністичні чи нацистські прояви. ЄСПЛ особливо підкреслив, що таке поширення, як фактично форма інформаційної протидії на захист демократії, було правомірним, оскільки, прикладом, у Болгарії «процедура розголошення була суворо регламентована й супроводжувалася низкою гарантій проти свавілля і зловживань», «була доручена спеціальній незалежній комісії», акти якої можна було оскаржувати у суді з можливістю апеляції [2].

Водночас у рішеннях в справах «Зегерштедт-Віберг та інші проти Швеції» 2006 року та «Гаф'юк проти Румунії» 2020 року ЄСПЛ визнав порушення конвенційних прав заявників, які відповідно робили заяви «за насильницький опір поліцейським перевіркам під час демонстрацій» або ж на підтримку комуністичного режиму, та надалі не просто залишалися у базах даних правоохоронців, але й отримували обмеження власних прав через 20-30 років після відповідних заяв, які не призводили саме до кримінальної відповідальності, але до внесення у «профілактичні переліки» [2].

ЄСПЛ також досліджував протидію поширенню інформації у контексті зібрань, та у низці рішень визначав межу правомірного втручання

влади у відповідні процеси. Прикладом, у рішенні в справі «Діліпак проти Туреччини» 2015 року Суд встановив протиправність обмеження прав мітингарів через їх заяви, які «не закликають до насильницьких діянь чи до кривавої помсти, не виправдовують вчинення терористичних актів, не поділяють цілі прихильників терору, та не можуть бути витлумачені як вірогідне заохочення до насильства через вираження глибоко вкоріненої та ірраціональної ненависті до визначених осіб» [2].

Водночас у справах «Ферідун Язар проти Туреччини» 2004 року, «Їлмаз і Кілич проти Туреччини» 2008 року, «Їюль та інші проти Туреччини» 2010 року ЄСПЛ у власних рішеннях визнав правомірними дії влади з розгону мітингів після того як їх учасники поширювали гасла «на підтримку незаконного збройного угруповання», які «містили особливо насильницький підтекст», або ж поширювали гасла відверто насильницького характеру, «демонстрували підтримку незаконної збройної організації у публічній промові». У цих справах, визнаючи у цілому правомірність дій поліції та спецслужб Туреччини, ЄСПЛ водночас наголошував, що «загальновідомі стереотипні політичні гасла, які вигукували під час законних демонстрацій, не можна тлумачити як заклик до насильства чи повстання», водночас визнаючи що оцінка ступеня реагування та такі гасла мала врахувати «українську напружену політичну атмосферу, що панувала в країні на той час» [2].

Питання пропаганди та мови ненависті ЄСПЛ досліджував й у інших напрямках рішень, у цьому вимірі дуже вагомим та характерним вбачається рішення Суду у справі «Кіркоров проти Литви» 2024 року, у якому надавалася оцінка змісту цілей національної безпеки та громадського порядку, які були застосовані для виправдання заборон на в'їзд іноземців. Суд у справі підкреслив, що відповідному російському виконавцю і продюсеру правомірно заборонили в'їзд до Литви, оскільки зробили це не через його окремі заяви або виступи, а через проведену литовською владою цілком об'єктивну оцінку системних діянь заявника як «інструмента м'якої сили росії» [7].

ЄСПЛ у п. 61 цього рішення констатував, що він «посилається на пояснення Департаменту міграції [Литви] про те, що РФ використовувала різні засоби пропаганди, включаючи телебачення, соціальні мережі, фільми та популярних виконавців, таких як заявник, який бажав приїхати з Росії для проведення концертів, проти країн Балтії. Пропаганда була спочатку спрямована на місцеві російські громади, проте її метою також було вплинути на ширшу аудиторію – російськомовних або тих, хто прагнув «славної ери радянського союзу». Як зазначає Департамент, заявник не заперечував, що він був інструментом «м'якої сили» РФ, а фізична присутність заявника в Литві була необхідною для поширення дезінформації та пропаганди РФ» [7], а тому заборона на в'їзд у Литву була правомірною та прав заявника не порушила.

Висновки. Отже, слід констатувати тривалість та системність підходу ЄСПЛ до аспектів поширення недобросовісної інформації у контексті змісту та меж дотримання прав на приватне життя, свободу слова, зібрань

та інших фундаментальних прав та свобод. Вимір інформаційної війни у практиці ЄСПЛ відображений у конструюванні цим органом системи стандартів правомірного впливу на права людини у контексті потреб демократичного суспільства та правової держави, при тому що прецедентна практика Суду не є зафіксованим набором догм, але постійно еволюціонує та демонструє потребу реагування на виклики інформаційної війни із застосуванням самого духу сучасного права та із врахуванням викликів сучасності.

Наявні підходи ЄСПЛ до оцінки феномену інформаційної війни, мови ненависті та дезінформації постійно розширюються та охоплюють все нові виклики та явища, які виникають у сучасних суспільних відносинах, або ж генеруються учасниками інформаційної війни. При цьому імплементація зазначених стандартів в Україні має враховувати ситуацію воєнного стану, відповідної дерогації нашої держави від конвенційних приписів та має водночас носити системний та комплексний характер, що зумовлює гостру потребу подальших наукових досліджень викликів інформаційної війни у описаному вище контексті.

Література:

1. Заборона дискримінації. Посібник зі статті 14 Європейської конвенції з прав людини та статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції. ЄСПЛ-KS. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_14_art_1_protocol_12_ukr
2. Захист даних. Посібник із судової практики Європейського суду з прав людини. Оновлено 31 серпня 2024 року. ЄСПЛ-KS. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_data_protection_ukr
3. Масові протести. Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини. Оновлено 31 серпня 2024 року. ЄСПЛ-KS. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_mass_protests_ukr
4. Права ЛГБТІ. Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини. Оновлено 31 серпня 2024 року. ЄСПЛ-KS. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_rights_of_lgbti_persons_ukr
5. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Посібник зі статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Оновлено 31 серпня 2024 року. ЄСПЛ-KS. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_ukr
6. Свобода вираження поглядів. Посібник зі статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Оновлено 31 серпня 2024 року. ЄСПЛ-KS. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_ukr
7. Filip Bedros Kirkorov against Lithuania, 12174/22. Decision 19.III.2024 [Section II]. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-233417>
8. Karter V. Ukraine, 18179/17. Judgment 11.4.2024 [Section V]. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-14305>

Kushnir V. Practice of European Court of Human Rights as Factor of Informational Warfare

Summary. In the article, the author analyzes the peculiarities of the practice of the European

Court of Human Rights in the dimension of the formation of European legal standards for dealing with the dissemination of information as a significant factor in information warfare. For this purpose, an analysis of the generalized practice of the Court regarding the handling of information, the limits of the legitimate influence of disseminated information on the private interests of a person and the legitimate activities of the state, in particular in the dimensions of the media, assemblies, law enforcement activities and combating discrimination was conducted.

The author emphasizes in the article that as of today, the aspects of countering propaganda and disinformation in its various forms and manifestations and the forms of managerial and procedural response to such phenomena have acquired the greatest importance for the domestic legal doctrine, acute during the Russian aggression, which is now continuing in the format of a full-scale invasion, an attempt to annex Ukrainian territory and the systemic genocidal policy of the occupiers, which is accompanied by the maximum spread of disinformation and hate speech.

The author offers a reasoned conclusion about the long-term and systematic approach of the European Court of Human Rights to the aspects of the dissemination of unfair information in the context of the content and limits of observance of the rights to privacy, freedom of speech, assembly and other fundamental rights and freedoms.

It is stated that the dimension of information warfare in the practice of the European Court of Human Rights is reflected in the construction by this body of a system of standards of legitimate influence on human rights in the context of the needs of a democratic society and a state governed by law, while the case law of the Court is not a fixed set of dogmas, but is constantly evolving and demonstrates the need to respond to the challenges of information warfare using the very spirit of modern law and taking into account the challenges of modernity.

The author proves that the existing approaches of the European Court of Human Rights to the assessment of the phenomenon of information warfare, hate speech and disinformation are constantly expanding and covering all new challenges and phenomena that arise in modern social relations, or are generated by participants in information warfare. At the same time, the implementation of these standards in Ukraine must take into account the situation of martial law, the corresponding derogation of our state from the convention provisions, and must at the same time be systemic and comprehensive.

Key words: discrimination, disinformation, freedom of speech, hate speech, information warfare, privacy, propaganda.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2025

Стаття прийнята 24.10.2025

Статтю опубліковано 17.11.2025